

Petre-Marcel VÂRLAN

TUDOR CIORTEA – IPOSTAZĂ PEDAGOGICĂ

Abstract: Tudor Ciortea (1903-1982), the musician born in Brașov, had a special period in his life and activity as a university professor appointed at "Ciprian Porumbescu" Music Conservatory of Bucharest (nowadays it is called The National University of Music). Among other aspects of his preoccupations, the one mentioned above shows his fully commitment to the principles of a modern musical education, dedicated to the development of the national and international music and to its future leaders – the students.

The evidence left behind shows the accuracy that Tudor Ciortea, the professor, showed in perceiving the process of the young musicians' development in general and of the composers' in particular. His pedagogical approach on the musical composition was based on the conviction that, unlike other subjects, *"the composition is not «an encoded subject»"*, without any books or treatises.

His didactic preoccupations were equally based on the improvement of the curriculum meant to teach the young music composers the classical composition technique as a basic step of their education. He was aware that the limited period of time reduced the possibility of applying a complete education process and therefore T. Ciortea considered that the design of an educational programme meant to cover the great stylistic periods and the new contemporary music trends was highly important. He supported the study of the latter ones by founding an electronic laboratory which was necessary in order to experiment the possibilities of collaborating music with the electro-acoustics.

The musician had also in view the design of some special collections of examples which were useful when teaching some subjects like the history of music, the musical forms, composition and the art of conducting orchestra, theory of music and others. He knew by intuition what the role of the modern audio-visual means was important and envisaged the use of the visual magnetic tape (video-tape) as well as *"the use of the new projection systems of the music graphics («overhead» system) for the theory of music, score reading, etc."*

The study also makes reference to T. Ciortea's students and colleagues' appraisals who appreciated his prestigious personality because *"he loved his students and did the best for them, he was a genuine model [...]"*.

Un capitol aparte al vieții și activității muzicianului brașovean Tudor Ciortea (1903-1982)¹ îl reprezintă cariera didactică universitară, ca profesor al Conservatorului de Muzică „Ciprian Porumbescu” din București (care astăzi poartă titulatura Universitatea Națională de Muzică). Ca și celelalte coordonate ale preocupărilor sale, aceasta ilustrează atașamentul deplin la principiile unui învățământ muzical modern, plasat în slujba devenirii muzicii naționale și universale și a viitorilor corifei ai acestuia – studenții săi.

Mărturiile rămase demonstrează acuratețea cu care profesorul Tudor Ciortea percepea procesul formării tinerilor muzicieni, în general, și compozitori, în special. Demersul său pedagogic în direcția compoziției muzicale pornea din convingerea că, spre deosebire de alte discipline, „*compoziția nu*

¹ Compozitor român – brașovean prin naștere –, Tudor Ciortea (1903-1982) a fost o figură marcantă a muzicii românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea, atât din postura de compozitor și muzicolog, cât și din aceea de profesor universitar. Din cele peste o sută de lucrări muzicale compuse, aproape două treimi sunt lieduri, ceea ce – numeric, dar și valoric – îl plasează, alături de Mihail Jora, între cei mai de seamă creatori români ai acestui gen. În ceea ce privește creația muzicologică, Tudor Ciortea este autorul a peste 150 de studii de mai restrânsă sau mai amplă întindere, critică muzicală, diferite articole muzicologice și conferințe pe diverse teme.

este o «disciplină codificată»”, neexistând manuale sau tratate. „*Meșteșugul – aprecia compozitorul – se învață practic sub îndrumarea profesorului, pe baza unor principii generale ale compoziției muzicale, valabile oricând, în toate epocile de creație de diferite stiluri*”². Totodată, sesiza ca pe o carență a învățământului muzical faptul că „*nu există în acest sector o acțiune de depistare și îndrumare a tinerelor talente încă din faza ciclului mediu de învățământ, așa cum se face cu o deosebită grijă, de pildă, pentru viitorii instrumentiști. Ne pomenim astfel la conservator cu tinere elemente (fără îndoială bine intenționate), care au trecut examenul de admitere la secția teoretică cu cel puțin nota limită 5 și vor să urmeze specialitatea compoziție fără să știe prea bine ce înseamnă aceasta, și fără să aducă cu ei nici cea mai mică mărturie a vreunui talent, cât de firav ar fi el*”. Totodată, manifestă disponibilitate pentru încurajarea studenților altor specializări (*Pedagogie muzicală, Interpretare instrumentală*) „*care și-au descoperit între timp înclinația lor spre compoziție, aducând cu ei câteva lucrări – unele de cea mai promițătoare calitate*”³.

O preocupare permanentă manifesta pentru îmbunătățirea programei analitice, ca baza învățământului să urmărească însușirea de către elevi a meșteșugului clasic de compoziție. În acest scop recomandă analiza „*cu sârguință*” a lucrărilor celor mai valoroși creatori (I. Stravinski, G. Enescu, B. Bartók, P. Hindemith, A. Honegger, D. Șostakovici ș.a.) și – abia spre finalul școlirii muzicale superioare – încercarea puterilor creatoare ale discipolilor cu sisteme muzicale intonaționale moderne: „*În ultima fază de lucru socot necesar ca elevul să-și încerce priceperea și în realizarea unor lucrări bazate pe structuri de tip mai nou, modale și seriale etc.*”⁴ – destăinua Tudor Ciortea. Conștient că timpul limitat reduce posibilitatea aplicării unui proces de învățământ complet, apreciază ca fiind cu atât mai importantă alcătuirea unui plan de învățământ care să parcurgă marile epoci stilistice până la noile curente muzicale contemporane. Pentru studiul acestora din urmă, a susținut înființarea unui laborator electronic, necesar experimentării posibilităților colaborării muzicii cu electro-acustica.⁵

Câteva idei, notate de T. Ciortea într-o schiță de probleme⁶ destinate ședinței Consiliului Profesorat din 28 octombrie 1972, stau mărturie pentru orizontul larg al pedagogului muzical, unele dintre mijloacele didactice preconizate plasându-se chiar în avangarda învățământului muzical mondial. Printre altele, T. Ciortea avea în vedere întocmirea unor colecții speciale de exemple utile predării unor discipline ca istoria muzicii, formele muzicale, compoziție, dirijat orchestră, teoria muzicii ș.a. Intuind rolul mijloacelor audio-vizuale moderne⁷, își exprimă convingerea că „*de un deosebit interes ar fi banda magnetică vizuală (video-bandă)*”, într-un timp când aceste mijloace erau departe de utilizarea pe scară largă pe care au cunoscut-o în deceniul nouă al secolului al XX-lea, chiar și în Occident. În același timp, preconizează „*folosirea noilor sisteme de proiectare a graficei muzicale (sistem «overhead») pentru teoria muzicii, citirea de partituri etc.*”. De asemenea, menționează faptul că, la un Congres al Consiliului Muzicii din R.F.G., „*s-a preconizat [...] fixarea pe benzi de magnetofon a anumitor cursuri privind îndeosebi teoria muzicii, compoziția etc. Asemenea benzi (în diferite limbi străine de circulație universală) ar putea să fie achiziționate (sau împrumutate) de diferite instituții superioare de muzică*”. Între problemele avute în vedere, se înscriseră și „*cercetările asupra influenței pe care o are folosirea mijloacelor tehnice moderne*

² Document dactilografiat, aflat în arhiva Muzeului Bisericii Sf. Nicolae din Șchei, Brașov (în continuare, M.B.Sf.N.).

³ *Ibidem*.

⁴ Document dactilografiat, aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov.

⁵ Laboratorul de muzică electronică a fost înființat mai târziu de Sorin Vulcu – apud O.L. Cosma, *Universitatea Națională de Muzică București. Privire istorică*, București, Editura Universității Naționale de Muzică, 2004, p. 29.

⁶ Document dactilografiat, aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov.

⁷ Aceasta era o preocupare permanentă a compozitorului. Într-o ședință a Comitetului U.C., din 31 ianuarie 1971, „*recomanda adoptarea unui regulament strict de consultare a materialelor, după exemplul marilor biblioteci străine, folosirea copiilor microfiliate (s.n.) apărându-i ca o măsură necesară*” – O.L. Cosma, *op. cit.*, p. 412.

audio-vizuale asupra pedagogiei învățământului muzical și care ar fi sporul de receptare și însușire a idiomelor /?/ (sic!) muzicale”.

Caracterul novator al concepției sale didactice reiese și dintr-un interviu în care, conștient că principiile compoziției se studiază printr-o serie de discipline predate în virtutea unor tratate devenite tradiționale, sugera revizuirea acestora, pentru adaptarea lor la nivelul muzicologiei timpului.⁸ Și nu în ultimul rând, avea în vedere propria formare continuă, prin achiziționarea unor idei și mijloace uzuale în muzicologia și compoziția mondială, mai ales prin filiera limbii germane. În fișele sale bibliografice se află liste de lucrări de muzicologie, mai ales germane, care tratează probleme aplicate de formă muzicală sau de stil și scriitură.⁹

Unele dintre principiile activității sale didactice, pedagogul T. Ciorța le-a devoalat la anii senectuții, atunci când era de mult timp retras din activitatea didactică. Ele au fost destăinuie în diferite interviuri. Astfel, considera că „*în desfășurarea primelor etape pentru însușirea de către studenți a unui bun meșteșug compozițional abordarea cântecului, dar mai ales a scriiturii corale, este foarte necesară... Pentru că scriitura corală pentru patru voci egale sau mixte cere din partea ucenicului cea mai mare grijă și autocontrol atunci când cuvântului rostit în viers trebuie să-i dai o rezonanță adecvată. Este evident că genul instrumental, care se abordează în mod curent, permite o mai largă desfășurare a fanteziei, folosind posibilitățile tehnice mai ample alături de resursele inepuizabile ale improvizației*”¹⁰.

Cerea elevilor săi „*să-și însușească temeinic o cultură generală pe lângă cea de specialitate, «citind» și analizând partituri de muzică clasică și modernă*”. Înveți mereu la toate vârstele – aprecia Tudor Ciorța.¹¹ Și ca memento artistic propunea: „*Crezul meu artistic este simplu, îl am de la Enescu; consider că este cel mai bun. Dacă ai ce spune în muzică, în artă, în orice, nu poți reuși decât prin muncă. Să muncești, să muncești și iar să muncești. Să nu te preocupe gloria; dacă muncești, va veni de la sine. Și să-ți vezi de treaba ta. Să muncești cu dăruire, cu sinceritate, neprecupețit. Acesta este crezul meu, pe care îl recomand tineretului*”¹². Aplica acest crez în primul rând în viața sa – în compoziție, dar și în activitatea de muzician formator: „*Socot că aceștia (studenții săi, n.n.) au învățat câte ceva din lecțiile pe care le predam; la rândul meu, sunt sigur că am profitat din schimbul didactic de păreri în legătură cu procesul formării în muzică. Mai ales atunci când studenții mai răsarîți îmi puneau întrebări neașteptate, la care trebuia să-mi concentrez toată atenția și priceperea pentru a da un răspuns adecvat, uneori cu soluții noi, neprevăzute în tratatele de specialitate. Desigur, analiza unei forme muzicale își are criteriile și legile ei specifice, dar peste acestea tronează, superbă și inepuizabilă, muzica însăși*”¹³. Aceasta nu înseamnă nonconformism sau improvizație, ci respectarea unui raport corect între ceea ce propune muzica însăși și eventualele precepte apriorice operei analizate.

Atitudinea civică, de repunere în discuție a educației muzicale generale și a rolului acesteia în societate, se manifestă prin solicitarea pe care o face de a se realiza o activitate muzicală susținută în cadrul etapei liceale, dând ca exemplu situația landurilor germane. Arătând că „*cu o oră de practică corală și una pentru buchisirea teoriei muzicii nu se face cultura muzicală a elevilor de la liceele generale*”, T. Ciorța afirmă cu tărie necesitatea efectuării audierii masive a muzicii și practicarea acesteia, „*după posibilitățile lor, solistic sau în grupe mici camerale (...). Departate de a adânci breșa*

⁸ Interviul, nedatat (probabil 1969) și fără notarea interlocutorului, aflat în arhiva M.B.S.F.N., Brașov.

⁹ Din aceste liste, cităm câteva lucrări provenind din Marea Britanie: *New Oxford History of Musik*; Deryk Cooke, *The Language of Music*; Norman Demuth, *A course in Musical Composition*.

¹⁰ Anton Dogaru, Tudor Ciorța: „*Primul atribut al accesibilității este valoarea*”, în „*România literară*”, București, 18 nov. 1971.

¹¹ Tanța Diaconescu, *Cu Tudor Ciorța*, în „*România literară*”, 29 ian. 1981.

¹² Boris Buzilă, *Profiluri în dialog*, în „*România liberă*”, București, 6 ian. 1982.

¹³ Apud D. Petecel, *Compozitorul Tudor Ciorța*, în vol. *Muzicienii noștri se destăinuie*, București, Editura Muzicală, 1990, p. 103.

care desparte și pune în grea cumpănă pe de o parte științele pozitive și artele pe de alta, socot că progresul uimitor al tehnicii trebuie să fie pus în slujba promovării educației acelor arte care odinioară stau cu cînste alături de principalele științe ale umanității”. Față de importanța conferită educației muzicale în sistemul de învățământ românesc al timpului său, „... este regretabil – afirma Tudor Ciortea – faptul că muzica nu și-a găsit locul convenit în învățământul mediu de la noi. Tocmai astăzi, când în întreaga lume se pune accentul pe promovarea științei și a tehnicii, rolul muzicii ca mijloc de coordonare a speculației abstracte cu noianul de afecte și sentimente care caracterizează profilul etic și estetic al individului trebuie grădînit cu îngrijire. Humanismul (sic!) – și noi trăim astăzi o nouă Renaștere – pretinde această integrare”¹⁴.

Afectul era prezent în considerațiile sale analitice, asigurând astfel – într-un parcurs altfel tehnicist – suflul superior al trăirii estetice. În cadrul analizelor sale muzicale, T. Ciortea strecura mici, dar elocvente, considerații privind expresia unor trasee funcțional-armonice. Astfel, prezentând forma de lied tripartită compusă, pe exemplul liedului **Ihr Bild** (*Chipul ei*) de Fr. Schubert, după ce prezintă traducerea versurilor poetului H. Heine și schema formală, profesorul încheie cu ideea: „Frumoasă tranziție de sentiment (tonal), de la majorul destinului implacabil la minorul durerii finale”¹⁵.

De altfel, profesorul de forme muzicale se întrezărește printre rîndurile diferitelor sale scrieri, istoriografice sau de critică muzicală, prin considerațiile pe care le face stilului fiecăruia dintre compozitorii comentați, așa cum am putea cita, ca exemplu, câteva dintre aprecierile la adresa muzicii lui Rimski-Korsakov.¹⁶ George Breazul menționa, în februarie 1959, faptul că, „prin stăruitoarea sa activitate didactică”, T. Ciortea – de la numirea sa ca profesor la Catedra de Forme muzicale (1949) – a izbutit „să impună în cadrul învățământului și în practica criticii muzicale importanța disciplinei pe care o predă”¹⁷.

Ca activități complementare, necesare formării complexe a creatorului, Tudor Ciortea a susținut formarea de cercuri științifice studențești și a cenaclurilor în care să se prezinte lucrările discipolilor, dar și ale compozitorilor români contemporani, cu expuneri asupra concepției creatoare și a tehnicii utilizate.¹⁸ În această strădanie se înscrie participarea cadrelor didactice ale specializării compoziției la sesiunile de comunicări științifice, ca și ciclurile de conferințe – în legătură cu care îl numește pe mai tînărul colaborator Aurel Stroe. Pentru o mai bună evaluare a progresului studenților, a militat pentru înregistrarea lucrărilor prezentate la examenele de sfîrșit de an și – mai ales – la examenul de stat. Cele mai bune lucrări au fost promovate în concerte publice.

Putem obține o schiță de portret din aprecierile pe care membrii corpului didactic al Conservatorului bucureștean le-au făcut la adresa profesorului Tudor Ciortea, cu ocazia avansării acestuia la gradul de profesor universitar¹⁹:

„– **Tov. Toduță** citește referatul Comisiei.

– **Tov. Eftimescu** citește referatul Decanatului.

¹⁴ Document dactilografiat, aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov.

¹⁵ Note de curs, document dactilografiat, aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov.

¹⁶ Conferință susținută la Conservator în 1948, document dactilografiat aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov. „Logica lui de construire este precisă și aici, dar motivele sale muzicale nu au rol evolutiv, ca în simfonie, ci sunt mai degrabă desene figurative, astfel cum le cere genul epic și povestirea. Numai drama, numai zbuciumul lăuntric permite ideii muzicale să se dezvolte, să se arcuiască într-o mare respirație sonoră. Rimski-Korsakov nu are dialectica marilor simfoniști – mă gândesc, tot pe linia muzicii rusești, la un Ceaikovski, Borodin și, mai nou, la un Miaskovski, Șostakovici.”

¹⁷ George Breazul, *Muzica românească* (articol pentru un Lexicon), în vol. *Pagini din istoria muzicii românești*, București, Editura Muzicală, 1966, p. 127.

¹⁸ T. Ciortea, *Raport general asupra planului de lucru al Catedrei de compoziție, forme și orchestrație pe anul 1967/1968*, 30 ianuarie 1968, p. 2 – document dactilografiat, aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov.

¹⁹ Document dactilografiat, aflat în arhiva M.B.Sf.N., Brașov.

În plus față de cele expuse nu mă pot opri de a nu vă împărtăși faptul că într-o ședință avută cu anul V am fost rugat de absolvenți să transmit maestrului Ciortea mulțumirile lor pentru felul în care i-a ajutat, subliniind că cel mai interesant curs din toate câte li s-au ținut a fost acela al d-sale.

– **Tov. I. Dumitrescu:** *Mă alătur cu tot entuziasmul celor două referate citite în această ședință de azi.*

Cunosc de mult pe profesorul, compozitorul și activul muzician Tudor Ciortea, atât în calitate de coleg la Conservator – unde excelează la o materie destul de dificilă, la care a făcut un adevărat pionierat –, cât și la Uniunea Compozitorilor, unde este prețuit atât pentru activitatea sa creatoare, cât și pentru activitatea sa neobosită de mare ajutor în îndrumarea creației.

În afară de această latură, trebuie subliniat și aportul adus de Tudor Ciortea prin articolele sale de muzicologie, atât de competente. Este un om cu o deosebită cultură generală și muzicală, cu o deosebită sensibilitate, un om deosebit de cinstit, un bun coleg, un bun tovarăș și – deși cam târziu pentru o personalitate ca aceea a profesorului Ciortea – atestarea sa vine ca o răsplată a numeroaselor sale contribuții în viața noastră artistică.

– **Tov. Mendelsohn:** *În calitate de șef de catedră, vreau să dau citire recomandărilor făcute. (citește)*

În plus vreau să adaug contribuția și activitatea sa pe linie obștească, în cadrul Universității populare de cultură muzicală. Mă alătur din tot sufletul propunerii făcute atât de călduros ca profesorul Tudor Ciortea să fie atestat în acest titlu.

– **Tov. Acad. M. Jora:** *Mă alătur cu tot entuziasmul referatelor citite, precum și cuvântului luat de colegul nostru Ion Dumitrescu.*

Tudor Ciortea este unul din cei mai dragi colaboratori ai Uniunii Compozitorilor și unul dintre cei mai eminenți reprezentanți ai artei compoziției din această Uniune.

Sunt convins că în calitate de profesor trebuie să fie tot așa de înalt în concepțiile sale, așa cum este omul, compozitorul și subscriu cu caldă emoție la această atestare.

– **Tov. O. Varga:** *Mă asociez cu aceeași convingere aprecierilor făcute în referat și în luările de cuvânt în legătură cu propunerea de atestare a tov. Tudor Ciortea.*

Vreau să adaug la calitățile deja enumerate – de om cu bogat orizont muzical și cultural, de om cu deosebită sensibilitate, de bun coleg și bun prieten – aceea a modestiei care îl caracterizează în toate manifestările sale.

Cred că aceste calități, concentrate într-un singur om, fac de necontestat adeziunea noastră a tuturor la propunerea de atestare a profesorului Tudor Ciortea.

– **Tov. Avachian:** *Maestrul Ciortea a predat ani de-a rândul și la secția instrumentală. De fapt noi cunoaștem competența unui profesor de la studenții noștri cu care lucrăm zi de zi. Modul în care a predat d-sa a avut un puternic răsunset în mintea și evoluția studenților noștri și ajutorul său în înțelegerea muncii pe tărâmul practic a fost evident întotdeauna. Nu pot să spun decât că regretăm plecarea sa de la această secție.*

Mă alătur cuvintelor spuse de prevorbitorii mei și sunt cu totul de acord cu această atestare.

– **Tov. R. Negreanu:** *Începând prin a spune că sunt cu totul de acord cu aprecierile făcute în cadrul acestui Consiliu Științific, vreau să arăt că îl cunosc pe profesorul Ciortea ca un intelectual distins, care cu mult devotament și cu generozitate și-a împărtășit studenților cunoștințele sale, reușind să le ridice nivelul de înțelegere a muzicii, atât în specialitatea pe care o predă, dar mai ales în ceea ce privește aprecierea fenomenului muzical privit sub toate aspectele lui. Aș vrea să mai subliniez un lucru pe care am avut ocazia să-l constat la tov. Ciortea: permanenta străduință de a se îmbogăți pe sine însuși în cunoașterea complexului social-istoric, permanenta dorință de a se depăși continuu atât în predarea disciplinei sale, cât și în însușirea cunoștințelor și pătrunderii problemelor*

muzicii. Este un lucru care, după părerea mea, merită să fie subliniat și apreciat, pentru că un adevărat intelectual nu poate fi conceput în stagnare. Pentru aceste motive salut cu bucurie și entuziasm propunerea de atestare a profesorului Tudor Ciortea.

– **Tov. Vicol:** În acest an universitar am fost împreună în același cerc de studii ideologice cu profesorul Ciortea. Trebuie să subliniez cu plăcere faptul că lua în aproape toate ședințele cuvântul, aducând o reală contribuție la elucidarea unor probleme, probleme care aveau legătură și cu pregătirea profesională, ca și cu cea ideologică. Prof. Tudor Ciortea a făcut dovada unei bune orientări în cadrul acestor discuții, dovedind competență și entuziasm.

– **Tov. Rector Giuleanu:** Personalitatea profesorului Tudor Ciortea este atât de bine conturată încât cu greu s-ar mai putea spune ceva peste aprecierile făcute de dv. Aș vrea să subliniez câteva aspecte în legătură cu comportarea sa ca profesor.

Tov. prof. Ciortea este de o colegialitate rar întâlnită, de o modestie ieșită din comun, un profesor care se bucură de prestigiu față de studenții și profesorii noștri și care face deosebită cinste corpului nostru didactic. Îmi aduc aminte de o convorbire a mea cu dânsul, în legătură cu redactarea manualului de forme. Rar am văzut atâta simț de răspundere în ceea ce privește înscrierea pe hârtie a cunoștințelor sale. Cursul d-sale este la un adevărat nivel universitar, dar din modestie și exigență față de sine însuși nu este de acord să se multiplice sub forma în care se găsește, deși știm cu toții că și în acest stadiu ar primi acel «bun pentru tipar».

Bun coleg, profesor cu o pregătire deosebită, omul de prestigiu, omul care își iubește studenții și se străduiește pentru ei, un adevărat exemplu pentru noi toți. Subscriu cu căldură pentru atestarea sa ca profesor”.

Îndeosebi ultimele aprecieri circumscriv darurile deosebite cu care Tudor Ciortea venea în fața studenților săi și în cadrul corpului profesoral al Conservatorului bucureștean din care făcea parte. Ele reprezintă o sinteză, dar și chintesența unei personalități ideale a dascălului, întrupată – spre șansa studenților săi – de compozitorul și muzicologul Tudor Ciortea.